

Bezuinigen is geen kunst

H. M. PRAST

Inleiding

Het is gebruikelijk om in een inaugurele rede aandacht te besteden aan plaats en functie van het vakgebied waarop men werkzaam zal zijn. In zijn inaugurele rede probeert de nieuwe hoogleraar monetaire economie, prof. dr. E. Bomhoff, dan ook mogelijke bijdragen van de monetaire economie aan te geven. Onder de titel *De kunst van het bezuinigen 1)* stelt hij drie vragen aan de orde:

- hoe kan de monetaire economie de noodzaak tot bezuinigen overtuigend aangeven?;
- hoe kan zij de angst om te bezuinigen wegnemen? en ten slotte:
- hoe kan zij richtlijnen geven voor het voeren van een bezuinigingsbeleid?

Daarmee maakt Bomhoff in feite niet zozeer de monetaire economie, als wel de bezuinigingen tot onderwerp van zijn oratie. Hij maakt vervolgens een verdere afbakening door zich met name te richten op beleidsaspecten: de problemen verbonden aan het *uitvoeren* van bezuinigingen staan centraal. De mechanismen die ertoe moeten leiden dat bezuinigingen resulteren in bij voorbeeld een daling van het werkloosheidspeil, komen nauwelijks ter sprake. Bomhoff gaat ervan uit dat we het „met z'n allen” uiteindelijk wel eens zijn over de noodzaak en effectiviteit van bezuinigingen. En daarmee zal hij er overigens niet ver naast zitten.

Macromodellen

In zijn behandeling van de eerste vraag — die de argumentatie voor een bezuinigingsbeleid betreft — levert Bomhoff scherpe kritiek op de werkwijze van het Centraal Planbureau. „Grote rekenmodellen zijn waardeloos bij het evalueren van serieuze ombuigingen”, zo stelt hij 2). Hij noemt de theoretische fundering van de macromodellen wankel, de erin opgenomen vergelijkingen onderling inconsistent en alleen bedoeld om de uitgangspunten van de Planbureaudeskundigen „in exact aan-

doende projecties voor de economische toekomst” te vertalen 3).

Nu wordt vaker de kritiek gehoord dat men bij het CPB erin stopt wat men eruit wil krijgen. De computeroutput zou een voorgedroogde bevestiging zijn van wat de deskundigen (willen) weten. Die kritiek komt veelal uit kringen waarin men uitgangspunten en conclusies van het CPB niet of slechts in mindere mate deelt. Anders ligt dat in het geval van Bomhoff. Deze stelt het eens te zijn met de analyse van het CPB, „vooral als het Bureau benadrukt dat rendementsherstel een noodzakelijke voorwaarde is voor hernieuwde economische groei, en dat daarvoor de arbeidsinkomensquote belangrijk zal moeten dalen” 4). Kortom: Bomhoff stemt in met uitgangspunten, analyse en conclusies van het CPB, maar vindt wat daartussen ligt — het aantonen van verbanden en causaliteiten — overbodig. Overbodig, want een groot model is nodeloos ingewikkeld: en overbodig, want de modellen van het CPB zijn ongeloofwaardig en inconsistent. Gebruik dan liever de kleine neoklassieke modellen, zo stelt hij. Deze zijn even goed in staat de historische ontwikkeling te verklaren en houden bovendien rekening met het aanpassingsgedrag — de rationele verwachtingen — van economische subjecten, waardoor de beleidsaanbevelingen waardevoller zijn.

Maar heeft Bomhoff hiermee niet — onbedoeld — de overbodigheid van de monetaire economie, ja zelfs van de economische wetenschap in haar totaliteit, aangetoond? Er zijn immers juiste beleidsconclusies getrokken zonder de hulp van monetaire economie en neoklassieke modellen. De grote, keynesiaanse modellen zijn inconsistent en dus overbodig. Neoklassieke modellen zijn niet nodig en dus overbodig. Andere analyses zijn overbodig, de juiste beleidsconclusies zijn immers al getrokken!

Historische ontwikkelingen

Nu moeten de conclusies, de analyse, de uitgangspunten van het beleid natuurlijk érgens vandaan komen. Bomhoff geeft niet aan waar de CPB-deskundigen

hun kennis hebben opgedaan, maar komt wel met aanbevelingen waar men zijns inziens te rade zou moeten gaan. Niet bij de economische wetenschap, zo valt uit zijn betoog te concluderen.

Hij blijkt in dit verband veel waarde te hechten aan kennis omtrent ontwikkelingen in het verleden. Nu kan het op zich zelf geen kwaad om ervaringen uit achterliggende perioden te betrekken bij een visie op problemen in het heden. Van de geschiedenis valt ongetwijfeld te leren. Maar gaat Bomhoff niet wat erg ver terug in de tijd? De val van het Romeinse rijk en de Chinese Sung-dynastie worden aangevoerd als bewijs voor de stelling dat de collectieve sector niet ongestraft kan blijven groeien. Het mislukken van de industrialisatiepolitiek van koning Willem I en Colbert (minister van Financiën in Frankrijk onder Lodewijk de Veertiende) moet de kwalijke gevolgen van een te hoog reëel loonniveau aantonen. Ook wijst Bomhoff een relatie aan tussen de relatief hoge overheidsuitgaven in het achttiende-eeuwse Frankrijk (12% van het nationaal inkomen, tegenover 4% in het toenmalige Engeland) en het bloedige karakter van de Franse revolutie (ook dit in vergelijking met de geleidelijke ontwikkeling in Engeland). Maar zo is vermoedelijk voor ieder economisch beleid wel een periode in het verleden aan te wijzen die dat kan ondersteunen. Verdient het dan niet aanbeveling ook eens een blik te werpen op de jaren dertig (van deze eeuw)? Daaruit zouden wel eens heel andere beleidsconclusies kunnen voortkomen dan die welke Bomhoff op grond van de historie meent te moeten/kunnen trekken. Even gemakkelijk had Bomhoff een verband kunnen leggen tussen het uitblijven van stimuleringsmaatregelen in de jaren dertig en de daaropvolgende tweede wereldoorlog. Maar zou dat aanknopingspunten bieden voor een anno 1982 te voeren beleid? In dat geval is voor het voeren van een economische politiek de economische wetenschap niet nodig; een historicus, meer nog dan een kernfysicus, is dan op z'n plaats op het Ministerie van Economische Zaken.

New York

Over naar het heden. In zijn behandeling van de vraag: hoe de angst om te bezuinigen weg te nemen, voert Bomhoff een voorbeeld uit de zeer recente geschiedenis ten tonele. Het welslagen van de bezuinigingspolitiek in het destijds (midde jaren zeventig) failliete New York

1) De oratie is afgedrukt in de serie *Rotterdamse Monetaire Studies*, nr. 2, 1982.

2) Idem, blz. 5.

3) Idem, Blz. 6.

4) Idem, Blz. 6.

wordt opgevoerd om aan te tonen dat **belastingverlaging en terugdringen van de overheidsuitgaven tot nieuwe groei kunnen leiden**. Daaruit blijkt, aldus **Bomhoff**, dat de angst voor een deflatoire spiraal — een angst die zich vertaalt in lafheid van politici, in de politieke onwil om serieus in te krimpen — ongegrond is. Nu heb ik niet de indruk dat de politici in Nederland momenteel zo bang zijn voor een deflatoire spiraal. Maar afgezien daarvan: er zijn bij het voorbeeld van de stad New York wel wat vraagtekens te plaatsen.

In de eerste plaats is het succes maar van korte duur geweest. Als gevolg van grote tekorten lijkt men in New York momenteel toch weer tot een verhoging van de belastingen te willen overgaan.

In de tweede plaats — en dit zou wel eens de verklaring kunnen vormen voor het kortstondige karakter van het New Yorkse herstel — ging de politiek van belastingverlaging en uitgavenvermindering in deze stad van start op een moment dat in de Verenigde Staten als geheel het economisch beleid van Reagan zijn intrede nog niet had gedaan. Het lijkt niet erg realistisch New York geïsoleerd te bekijken en de invloed van de landelijke politiek te negeren. En is het niet wat cynisch om het voorbeeld van één enkele stad aan te halen op het moment dat — bij een zelfde beleid — in de Verenigde Staten als geheel en in Engeland duidelijke tekenen van herstel uitblijven?

In de derde plaats negeert Bomhoff volkomen de sociale gevolgen van het gevoerde beleid. Het bezuinigingsprogramma „genereerde een „boom” in de bouw van hotels en nieuwe kantoorgebouwen”. De pluspunten van de stad werden weer duidelijk zichtbaar, zo stelt hij. En de zwakke punten? New York kent een nijpend tekort aan goede woningen. Waar dat toe heeft geleid tijdens een recente koudegolf in de Verenigde Staten is bekend. Een dergelijk scherp contrast is niet alleen sociaal onaanvaardbaar, het reduceert ook de haalbaarheid van een dergelijke politiek. De stakingsgolf in de ondergrondse van New York is daarvan een illustratie.

Uitgavennorm

Als laatste punt in zijn oratie bepleit **Bomhoff** een norm voor de uitgaven van de overheid; deze is zijns inziens te verkiezen boven een regel voor het financieringstekort. De werkelijke boosdoener is de omvang van de uitgaven, niet die van het tekort. **Bomhoff** stelt dat bij een gegeven financieringstekort schokken in de economie noodzakelijkerwijs opgevangen worden door veranderingen van de uitgaven of van de belasting- en premiedruk. Wil men de laatste constant houden, dan resteert een verandering van de overheidsuitgaven als aanpasser. Tot zover een waarheid als een koe.

Nieuw, of eigenlijk: overgewaaid uit Amerika, is de veronderstelde reactie van het bedrijfsleven hierop 5). De onzekerheden nemen toe, de investeringen af. De economie lijdt. Beter is dan het financieringstekort te variëren en de uitgaven op een vast niveau te houden. De gevolgen van een hoog financieringstekort op de rentestand zijn zwaar overschat, zo meent **Bomhoff**. Zo komt hij met een reële variant van de geldgroei-regel van de monetaristische school. Voor iemand die het axioma van het bestaan van rationele verwachtingen en de invloed daarvan op het niveau van de investeringen onderschrijft een consistent betoog. Zelf zwakt **Bomhoff** dit echter af door duidelijk te stellen dat er grote onzekerheid bestaat over de relatie tussen het financieringstekort en de rentestand. Ook een „te groot” tekort leidt tot onzekerheid. Ook dan lijdt de economie.

Valse signalen

Nu betekent het stellen van een norm voor de uitgaven geenszins dat er ook bezuinigd moet worden. Maar het waarom van bezuinigen is ook niet **Bomhoffs** eigenlijke onderwerp. Om daarover toch z'n ei kwijt te kunnen, heeft **Bomhoff** een „voetnoot” van ruim drie bladzijden nodig. De overheid geeft valse signalen en verstoort daarmee het marktmechanisme, zo luidt zijn stelling. Dit illustreert hij met twee voorbeelden: de contraprestatieregeling en het huursubsidiebeleid. „Aarzelende jonge mensen” die voor hun school- en beroepskeuze staan, besluiten — aangelokt door de door de overheid geboden vooruitzichten — kunstenaar te worden 6). Nu kun je verschillend oordelen over de betrouwbaarheid van het marktmechanisme. Maar zelfs als je uitgaat van een ideale marktwerking is het de vraag binnen hoeveel generaties het rendement van een kunstenaar op de markt moet blijken? **Bomhoff** geeft de kunstenaar niet veel tijd. Nu of nooit, is zijn devies. En terwijl een Van Gogh op de markt nu een fortuin opbrengt, leefde de schilder niet bepaald onder florissante omstandigheden. En hij is geen uitzondering.

Ook de huursubsidieregeling moet eraan geloven bij **Bomhoff**. Doordat de overheid subsidies verstrekt, gaan mensen in te dure huurhuizen zitten, zo redeneert hij. Maar hoe is het mogelijk dat **Bomhoff** eenvoudig voorbijgaat aan het feit dat er een tekort is aan goedkope huurwoningen?

Het is nu wel duidelijk. Voor de „laffe politici” is bezuinigen een noodzakelijk kwaad ter bestrijding van de crisis. Voor **Bomhoff** is het minstens even noodzakelijk, maar een goed. Goed, ook in tijden dat er geen crisis is. Goed, om de door de overheidsuitgaven veroorzaakte misallocatie op te heffen en zo veel

mogelijk ruimte te bieden aan de vrije markt. Zo is bezuinigen geen kunst.

Henriëtte M. Prast

Naschrift

Laat mevrouw Prast eerst eens zelf een antwoord geven op alle retorische vragen die ze stelt naar aanleiding van mijn oratie. Zodra zij met economische argumenten komt, zal ik graag proberen om daarop te reageren. Nu kan ik alleen een paar correcties aanbrengen op haar weergave van mijn betoog.

1. Mevrouw Prast beweert dat ik „het aantonen van verbanden en causaliteiten overbodig vind”. Integendeel: economische modellen zijn nuttig voor het achteraf in kaart brengen van de economische ontwikkeling en voor het toetsen van economische-theoretische hypothesen. Alleen de zogenaamde „spoorboekjes” zijn naar mijn mening ondeugdelijk. Zo staat het op bladzijde 5 van *De kunst van het bezuinigen* en misschien heeft mevrouw Prast na het schrijven van haar reactie nu de tijd om die passage eens te lezen.

2. De stad New York wist — na een bankroet in 1974/1975 — weer een economische groei te genereren door het krachtig terugbrengen van de overheidsuitgaven en het elimineren van het begrotingstekort. Dit voorbeeld laat naar mijn mening in ieder geval zien dat op een bezuinigingsprogramma niet automatisch een zogenaamde deflatoire spiraal volgt. Mevrouw Prast schrijft: „Het lijkt niet erg realistisch New York geïsoleerd te bekijken en de invloed van de landelijke politiek te negeren”. Precies, en dat heb ik dan ook niet gedaan: „vanwege de lagere belastingdruk is de werkloosheid in de staat New York op dit moment lager dan het gemiddelde van de Verenigde Staten. In 1975 was de werkloosheid in New York nog hoger dan het landelijk gemiddelde” (*De kunst van het bezuinigen*, blz. 13).

3. In het artikel *Vraagstimulering en Werkloosheid*, *Tijdschrift voor Politieke economie*, jaargang 4, nr. 3, maart 1981, probeer ik in te gaan op de vraag of een vergelijking met de jaren dertig nuttig is voor het bespreken van de huidige economische problemen. Bladzijde 29 van mijn oratie bevat een verwijzing naar dat artikel, maar die moet mevrouw Prast over het hoofd hebben gezien.

Voor het overige kan ik mevrouw Prast alleen vragen om haar eigen retorische vragen te beantwoorden, zodat ik haar standpunt beter kan begrijpen.

Eduard J. Bomhoff

5) Idem, blz. 18. **Bomhoff** baseert zich op onderzoeken van de Amerikaan Robert Barro.

6) Idem, blz. 20.